

แนวคิดเรื่องเปรตที่ปรากฏในวรรณกรรมพระพุทธศาสนาล้านนา
A STUDY OF CONCEPT OF PRETA'S BELIFE IN LANNA TEXES

พระชูศักดิ์ มหาบุญโญ^๑

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องเปรตที่ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาล้านนา ๒) เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องเปรตในวรรณกรรมพระพุทธศาสนาล้านนา ๓) เพื่อศึกษาอิทธิพลของแนวคิดเรื่องเปรตที่มีต่อสังคมล้านนา ผลการศึกษาพบว่าแนวคิดเรื่องเปรตที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาล้านนา เป็นความเชื่อและมีอิทธิพลต่อสังคมไทย ทุกคนจะมีความเชื่อต่ออำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ แม้จะเชื่อในเรื่องที่แตกต่างกันออกไป หรือเชื่อในเรื่องเดียวกันแต่ต่างมุมมองกันก็ตาม เราแบ่งความเชื่อเป็น ๒ ส่วนคือ ส่วนหลัง กับ ส่วนหน้า ความเชื่อส่วนหลังนั้นหมายถึงเรื่องที่เกิดขึ้นในอดีต ซึ่งตรงกับเหตุปัจจัยที่ตนทำไว้ พระพุทธองค์ได้ตรัสเรื่องนี้ไว้ด้วยคำว่า กัมมสกะตาสัททา แปลว่าเชื่อกรรมที่เป็นของตนหรือที่ตนทำ จะจริงหรือไม่จริงนั้นให้คิดวัดเอาจากเรื่องที่เกิดขึ้นในอดีต ส่วนความเชื่อในส่วนหน้านั้นเป็นเรื่องอนาคตเพราะเหตุการณ์นั้นยังไม่เกิดขึ้นกับตน พระพุทธศาสนาสอนให้เชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด หรือสังสารวัฏอันเป็นหลักพื้นฐานของศีลธรรม นอกจากนี้พระพุทธศาสนายังสอนให้เชื่อเรื่องกรรมในการกระทำว่าทุกการกระทำย่อมมีผลตามมาทำดีย่อมได้รับผลดีและเสวยสุขอยู่บนสวรรค์ทำชั่วย่อมได้รับผลชั่วและได้รับทุกข์อยู่ในนรก ทำอย่างไร่อมได้รับผลอย่างนั้น นอกจากนี้ยังเชื่อว่าความตายไม่ใช่การยุติแต่เป็นการเคลื่อนจากความเป็นอย่างหนึ่งไปสู่ความเป็นอีกอย่างหนึ่ง เมื่อถึงจุดแห่งความสิ้นสภาพการเป็นสัตว์ชนิดหนึ่งโดยทอดทิ้งซากเดิมไว้ในโลกนี้แล้ว ไปเป็นสัตว์ในภพภูมิอื่นตามกรรมแห่งตน สังคมมีความเจริญมั่นคง สร้างความเป็นปึกแผ่นให้กับสถาบันครอบครัวและสังคมให้มีความสามัคคีกลมเกลียวกัน ก่อให้เกิดสันติสุข แก่สังคมโดยรวมช่วยแก้ไขปัญหามลภาวะในสังคม

คำสำคัญ: เปรต, วรรณกรรมล้านนา, พระพุทธศาสนา.

ABSTRACT

The objectives of this research are 3 as follows: 1) to study the concept of Preta in Lanna Buddhist scriptures, 2) to study the concept of Preta in Lanna Buddhist literature, and 3) to study the influence of Preta concept towards Lanna social.

^๑ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต(สาขาพระพุทธศาสนา) ภาควิชาพุทธศาสตร์ คณะพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

The concept of Preta as appeared in Buddhism Lanna texts that was belief and influence toward Thai society. everyone will have the faith to the sacred. Despite there were the different beliefs or the same beliefs, but different views. We can be divided two parts, namely behind and front, the back belief means the story took place in the past that was consistent with their factors. The Buddha said about the story that Kammassadda means belief in the individual ownership of action. It is true or not, the idea was taken from a story that happened in the past. The front belief is in the future, because event has not occurred to them. Buddhism taught about the cycle of birth and death or Samsara as the basis of morality. Buddhism also taught to believe about Karma that has consequences, do good, get good thing and the blessed in heaven, do evil, get the evil and suffering in hell, how do you get that. They also believe that death it is not the end but rather a shift from one to the other one. When have reached at the point of not being an animal by Abandonment of the original in this world and became an animal worlds landscape of their industry. By the word "animal" in the Buddhist meaning it includes all living worlds' landscape. "Samsaravata" means animals that cycle of birth and death in the transmigrations such as Indra, Brahma humans, Preta all animals are Samsara. The form of the animal world in a landscape ends with death. Then move to the other animals of the world's landscape.

The Buddhist principles in Buddhism, the Buddhist people ought to such conduct such as Sila (Precepts).

บทนำ

พุทธศาสนามีความสำคัญและสัมพันธ์กับแนวทางการดำเนินชีวิต ของพุทธศาสนิกชนตั้งแต่เกิดจนตาย ความศรัทธาในหลักธรรมซึ่งฝังแน่นอยู่ในจิตใจแสดงออกผ่านพิธีกรรมน้อมนำไปสู่การปฏิบัติ เพื่อให้เกิดสันติสุขที่ยั่งยืนแก่สังคม พระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญกับวิถีชีวิตของชาวพุทธเป็นจุดกำเนิดแห่งวัฒนธรรมประเพณี เป็นสัญลักษณ์แห่งความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน^๒ หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา ก่อให้เกิดให้มีการจัดระเบียบทางสังคม ส่วนพิธีกรรมทางศาสนาก่อให้เกิดประเพณีที่ปฏิบัติกันชุมชน ความเชื่อทางศาสนาของคนล้านนา มีลักษณะเช่นเดียวกันกับคนไทยในภาคอื่นๆ กล่าวคือมีความเชื่อในเรื่องกฎแห่งกรรม หลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนา และยังมีมีความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ที่

^๒พระมหาอนันท์ ขวนาภิภู(แสนแป้), “การศึกษาเรื่องทานในพระไตรปิฎกที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘)

เป็นความเชื่อดั้งเดิมซึ่งสืบทอดกันมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน ตลอดจนเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของสิ่งต่างๆ ตามคตินิยมของศาสนาพราหมณ์ ดังนั้นคนล้านนาจึงเป็นชนชาติที่มีเอกลักษณ์ทางด้านศิลปวัฒนธรรมความเชื่อ ประเพณีต่างๆ ที่ค่อนข้างแตกต่างจากภาคอื่นๆ ของประเทศไทย^๓

หลักความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนามีพระพุทธพจน์ปรากฏอยู่ว่า บุคคลหว่านพืชเช่นใด ย่อมได้รับผลเช่นนั้น ทำดีย่อมได้ดี ทำชั่วย่อมได้ชั่ว หัวใจของหลักคำสอนเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนา ชาวพุทธเรารู้จักกันดีและนิยมนำไปพูดกันจนติดปากว่า “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว”

พระพุทธศาสนาสอนและปมเพาะความเชื่อเรื่องของสังสารวัฏ คือการเวียนว่ายตายเกิดและมีความเชื่อว่ามนุษย์ทุกคนต่างเวียนว่ายตายเกิดมาแล้วนับภพชาติไม่ถ้วน บางชีวิตก็เกิดในภพภูมิที่ดี บางภพภูมิก็เกิดในภพภูมิที่ไม่ดีตามกรรมดีหรือชั่วที่เจ้าตัวได้ประกอบไว้เมื่อตอนเป็นมนุษย์

เปรตตามความเชื่อของคนไทยนั้นจะมีลักษณะรูปร่างสูงเท่าต้นตาล ผอมยาว คอยาว ผอมโซ ท้องโต มีมือเท้าใบตาล แต่ทว่ามีปากเท่ารูเข็ม เปรตจะมีอาการหิวโหยอยู่ตลอดเวลา แต่กินอะไรไม่ได้ จึงชอบที่จะมาขอส่วนบุญตามงานบุญต่างๆ ซึ่งเมื่อสะสมบุญได้แล้วผลบุญนั้นจะส่งผลให้เกิดใหม่ในภพหน้า จะได้ไม่ต้องทนทุกข์ทรมานในสภาพที่เป็นอยู่ เปรตคือผู้ที่ตายไปแล้ว ในทางพุทธศาสนาหมายถึงเปรตวิสัยซึ่งเป็นอบายภูมิ ๑ ใน ๔ ภูมิ ตามคติโบราณมีความเชื่อว่า หากใครก็ตามทำร้าย พ่อแม่ ตายไปแล้วจะตกนรกเป็นผีเปรต มีอาการอันอดอยากอาหาร มีเพียงแต่การอุทิศส่วนบุญไปให้เท่านั้นจึงจะสามารถมีอาหารบริโภคได้ แต่ก็ยังมีเปรตบางประเภทที่สามารถรับส่วนบุญ ที่มีผู้อุทิศส่วนบุญไปให้เป็นปัจจัยดำรงตนในภูมิเปรตได้ เรียกว่าเปรตอย่างอื่นอีกว่า ทวาทสวิเปรต พระพุทธองค์ทรงตรัสไว้ใน อิติวุตตกะ ดิกนิบาตร แห่งคัมภีร์ขุททกนิกายว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย ไฟ ๓ กองนี้คือ ไฟราคะ๑ ไฟโทสะ๑ ไฟโมหะ๑ ดูกรภิกษุทั้งหลาย ไฟ ๓ กองนี้แลย่อมเผาผลาญสัตว์ทั้งหลาย ไฟคือ ราคะ ย่อมเผาผลาญสัตว์ทั้งหลายผู้กำหนดแล้ว ผู้หมกหมุ่นอยู่แล้วในกามทั้งหลายแต่ไฟคือโทสะย่อมเผาผลาญ นรชนทั้งหลายผู้พยาบาทซึ่งชอบฆ่าสัตว์ ส่วนไฟคือโมหะ ย่อมเผานรชนทั้งหลายผู้หลงมกมาย ซึ่งไม่ฉลาดในอริยธรรม ไฟทั้ง ๓ กองนี้ ย่อมเผาไหม้สัตว์ผู้ไม่รู้สีกว่าเป็นไฟผู้ยินดีในกายของตน สัตว์เหล่านั้นพอกพูนนรก กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน อสุรกายและเปรตวิสัย อยู่จึงไม่พ้นจากบ่วงแห่งมารไปได้”^๔

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องเปรตที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
๒. เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องเปรตในวรรณกรรมพระพุทธศาสนาล้านนา
๓. เพื่อศึกษาอิทธิพลแนวคิดเรื่องเปรตที่มีต่อสังคมล้านนา

^๓มณี พะยอมยงค์, ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย, (เชียงใหม่ : ส.ทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๔๓), หน้า ๑-๒๑

^๔ดูรายละเอียดใน ข.ขุ.(ไทย) ๒๕/๙๓/๔๖๖

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตด้านเอกสาร : สำหรับข้อมูลเพื่องานศึกษาวิจัยครั้งนี้อาศัยหลักฐานจากพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเป็นหลัก พร้อมกันนั้นก็ศึกษาข้อมูลจากหนังสือตำราเอกสารและงานเขียนที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้

ขอบเขตของเนื้อหา การศึกษาวิจัยครั้งนี้ เน้นศึกษาเรื่องเปรตในพระไตรปิฎก และคัมภีร์ในพระพุทธศาสนาล้านนา เช่นมัลลยโผตโลก นิพพานสูตร และเปรตพลี ฉบับของนายทวี เชื้อนกแก้ว เผยแพร่โดย “ทวีสังฆภัณฑ์”

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) มุ่งศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก คัมภีร์พระพุทธศาสนา วรรณกรรมพระพุทธศาสนาในล้านนา

การรวบรวมข้อมูล

เป็นการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารซึ่งเป็นแหล่งข้อมูลสำคัญคือพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และยังศึกษาข้อมูลที่เกี่ยวข้องเรื่องเปรตในคัมภีร์ล้านนา เช่น คัมภีร์มัลลยโผตโลก คัมภีร์นิพพานสูตร และคัมภีร์เปรตพลี เป็นต้น โดยศึกษาในส่วนเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อในพระพุทธศาสนา ชีวิตหลังความตาย ผลของกรรมบุญและบาป ภพภูมิต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นส่วนที่กล่าวอ้างถึงเช่นนรก สวรรค์ ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก สังยุตตนิกาย มัชฌิมนิคาย ซึ่งรวบรวมเกี่ยวกับเรื่องภพภูมิ กามภูมิ รูปภูมิ อรูปภูมิ อบายภูมิต่างๆ เช่นนิริยภูมิคือโลกนรก เปตติวิสัยภูมิโลกเปรต อสุรกายภูมิโลกอสุรกาย ดิรัจฉานภูมิโลกดิรัจฉาน เปรตในคัมภีร์โลกบัญญัติปรภณ และเปรตในอรรถกถาพระสูตร และอรรถกถาพระอภิธรรม เปรตในคัมภีร์มหาวิงค์หนึ่งพระวินัยปิฎก และลักษณะสังยุต แห่งสังยุตตนิกายเป็นต้น

การวิเคราะห์ข้อมูล

เป็นการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร โดยการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องเรื่องเปรตในคัมภีร์ที่มีในล้านนา ซึ่งคัมภีร์เหล่านี้นิยมใช้เทศน์อุทิศส่วนบุญไปหาผู้ล่วงลับ เพื่อเป็นการสร้างความกตัญญูต่อบรรพชนเช่น คัมภีร์บุพพเปรตพลี คัมภีร์มัลลยโผตโลก คัมภีร์มูลนิพพาน คัมภีร์มหามูลนิพพาน เป็นต้นเป็นการศึกษาอิทธิพลความเชื่อเรื่องเปรตในสังคมล้านนา จะเห็นได้ว่าวรรณกรรมและคัมภีร์ในล้านนาได้เป็นส่วนหนึ่งของการควบคุมสังคมผ่านเนื้อหาของวรรณกรรม เพื่อสร้างสังคมที่ประกอบด้วยคนผู้มีแนวทางปฏิบัติตน ที่สอดคล้องกัน วรรณกรรมคัมภีร์ธรรมยังใช้เป็นสารในช่องทางที่เหมาะสมกับสภาพบรรยากาศและบริบทของพิธีงานศพ ส่งผลให้เนื้อหาของวรรณกรรมหรือคัมภีร์เป็นที่จดจำและนำไปใช้ได้ในชีวิตประจำวัน

ผลการวิจัย

ในบทนี้ผู้วิจัยจะสรุปผลการศึกษาวิเคราะห์เรื่องเปรตในพุทธศาสนาเถรวาทซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อ
งานวิจัยเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องเปรตในคัมภีร์พระพุทธานุชา
๒) เพื่อศึกษาความเชื่อเรื่องเปรตในวรรณกรรมพระพุทธานุชา ๓) เพื่อศึกษาอิทธิพลของความ
เชื่อเรื่องเปรตที่มีต่อสังคมไทย

ความหมายของเปรตในพระไตรปิฎกมี ๒ ความหมายคือหมายถึง คนผู้ล่วงลับไปสู่โลกหน้า ที่
เรียกว่าคนตาย อีกความหมายหนึ่งคือคนผู้ล่วงลับไปสู่โลกหน้าที่เรียกว่าเปรตโลก ต่อมาในชั้นอรรถกถา
พระพระอรรถกถาจารย์ส่วนใหญ่ได้อธิบายความหมายของคำ “เปรต” ไว้ว่าหมายถึงคนตายไปเกิดในเปรต
วิสัย โดยใช้แหล่งข้อมูลมาจากพระไตรปิฎกตอนว่าด้วย วินิตตวัตถุในมหาวิงค์ ลักษณะสังยุตต์และเปตวัตถุ
ในการอธิบายซึ่งมีผลให้ความหมายของคำว่าเปรต ในชั้นฎีกาและวรรณกรรมพุทธศาสนา ที่ได้รับนาขึ้นใน
ประเทศไทยเรานั้นหมายถึง คนตายไปเกิดในเปรตวิสัย มีความสำคัญกว่าความหมายว่า “คนตาย”
เปรตที่ปรากฏในวรรณกรรมของไทยจึงมีรูปร่าง น่ากลัว อดอยากหิวโหย รูปร่างผอมโซ มีปากเท่ารูเข็ม
สูงใหญ่เท่าต้นตาล มือและเท้าหนาใหญ่โต เป็นต้น^๕ อีกประการหนึ่งยังได้ข้อสรุปอย่างชัดเจนแล้วว่า
“เปรตวิสัย” เป็น ๑ ใน ๕ แดน หลังความตายของคนตายที่เวียนว่ายตายเกิด คดีดังกล่าวแบ่งเป็น ๒ ฝ่าย
ฝ่ายเสวยกรรมดีเรียกว่า สุกคติ มีเทวดาและมนุษย์ฝ่ายเสวยกรรมชั่วเรียกว่าทุคติ มีเปรตวิสัย กำเนิด
ดิรัจฉานและนรก เปรตวิสัยนี้เป็นทุคติ ที่มีสถานภาพดีกว่ากำเนิดดิรัจฉานและนรกจัดอยู่กึ่งกลางระหว่าง
สุคติและทุคติ^๕ สำหรับสัตว์ผู้ตายไปแล้วเกิดในเปรตวิสัยนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าคงเป็นการมุ่งแสดงให้เห็น
ความสำคัญของพระสงฆ์ ในการเป็นเนื่อนาบุญที่คนทำบุญทำทานแล้วสามารถนำผลนั้นไปให้แก่เปรตได้
ในตอนนีผู้วิจัยเห็นว่าความหมายดั้งเดิมแท้จริงของเปรตนั้นควรมีเพียงประการเดียว คือคนผู้ล่วงลับไป
แล้ว ส่วนความหมายว่าคนล่วงลับไปเกิดในเปรตวิสัย เป็นความหมายที่พระธรรมสังคากาจารย์ และ
พระอรรถกถาจารย์นำมาอธิบายขยายความเพื่อผลทางธรรมะ และเพื่อสะท้อนให้เห็นถึงกฎเกณฑ์ทาง
ศีลธรรมในการสั่งสอนประชาชนให้เห็นถึง ผลดีผลชั่วของกรรม โดยยกตัวอย่างของผู้ทำกรรมชั่วต่างๆ
แล้วจะต้องตายไปเกิดเป็นเปรตจนทำให้เกิดภาพพจน์ว่า เปรตคือมนุษย์หรือผีจำพวกหนึ่งที่น่าเกลียดน่า
กลัวน่าขยะแขยงมีความเป็นอยู่อดๆ อยากๆ หิวโหยเร่รอนไม่มีที่อยู่แน่นอน แต่ถึงกระนั้นขอให้ทราบว่
ความหมายของคำว่า “เปรต” ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกนั้น อาจแบ่งออกเป็นได้ ๒ ความหมายคือ
หมายถึงคนตาย และหมายถึง คนตายผู้ไปเกิดในเปรตวิสัย

ข้อที่นำวิเคราะห์อีกประการหนึ่งคือ ความหมายของคำว่า “เปรต” ที่ปรากฏในวินิตตวัตถุในมหา
วิงค์ ลักษณะสังยุตต์ และเปตวัตถุ นั้น มีอิทธิพลต่อวรรณคดีบาลีในรุ่นหลังมาก ทั้งในยุคอรรถกถา ฎีกา

^๕พระมหาอุทิศ ศิริวรรณ, “เปรตในพระไตรปิฎก”, วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), หน้า ๗๓.

หรือแม้กระทั่งวรรณคดีร่วมสมัยอรรถกถา เช่นมิลินทปัญหา ก็ยังมีการอธิบายความหมายของคำ “เปรต” ที่หมายถึง ผู้ตายไปเกิดในเปรตวิสัยนั้นเป็นสิ่งที่ได้รับการยอมรับในสมัยพุทธกาลแล้ว^๖

จากการศึกษาข้อมูลเรื่องเปรตในพระไตรปิฎก และอรรถกถา โดยละเอียดได้พบว่า ผู้ที่ตายแล้วเกิดเป็นเปรตนั้น คือ ผู้ล่วงละเมิดจริยธรรมพื้นฐานของมนุษย์ อันได้แก่การทำบาปทางกาย วาจา ใจ ผลของการทุจริตผิดศีลธรรม จึงเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ตายไปเกิดเป็นเปรต และผู้ที่ทำบาปหนักถึงขั้นตกนรก เมื่อเสวยผลกรรมในนรกจนวิบากกรรมเบาบางลงแล้ว จึงจะได้เลื่อนชั้นขึ้นมาเป็นเปรตเพื่อชดใช้กรรมที่ยังเหลือต่อไป

ความเป็นมาเรื่องเปรตในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

วรรณกรรมพุทธศาสนาที่รจนาในประเทศไทยรับเอาความหมายคำ “เปรต” ที่หมายถึงคนตายไปเกิดในเปรตวิสัยมาใช้มากกว่าความหมายที่หมายถึงคนตาย ทั้งนี้เพราะอิทธิพลความเชื่อเรื่องเปรตในชั้นอรรถกถาได้อธิบายความพระไตรปิฎก ตอนว่าด้วยวินิตวัตถุในมหาวิงค์ ลักษณะสังยุตต์ และเปตวัตถุจนกระทั่ง “เปรต” เป็นที่ทราบกันดีว่ามีรูปร่างลักษณะน่าเกลียดน่ากลัว รวมทั้งการอธิบายความหมายเพื่อนำไปใช้ ในการสั่งสอนศีลธรรมให้คนในสังคมอยู่กันได้อย่างมีความสุขประการสุดท้าย หมายถึงการประยุกต์เอาความหมายของ “เปรต” ให้เข้ากับเรื่อง “ผี” ซึ่งคนไทยส่วนใหญ่มีความเชื่อถืออยู่แล้วเมื่อเราทราบความหมายของคำ “เปรต” ตั้งแต่ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา ตลอดจนถึงความหมายที่ปรากฏในวรรณคดีพุทธศาสนาที่รจนาในประเทศไทยอย่างชัดเจนแล้ว ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงแนวความคิดเรื่องเปรตในคัมภีร์พระพุทธศาสนาแล้วต่อไป

วิเคราะห์หลักการเรื่องอิทธิพลแนวคิดเรื่องเปรตที่มีต่อสังคมไทย

หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่พุทธศาสนิกชนควรนำไปประพฤติปฏิบัติ เช่น ศีลความเชื่อเรื่องบุญบาป ทาน ความกตัญญู อริยธัมมทั้ง ๗ ศรัทธา ภาวนา และความไม่ประมาท ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ทำให้ผู้ปฏิบัติได้รับความสุขตลอดถึงส่งผลให้สังคมโดยรวมเกิดสันติสุข จากการวิเคราะห์หลักความเชื่อเรื่องเปรตที่มีต่อสังคมไทยนั้น มีผลต่อสังคมในลำนานหลายด้านคือ

๑) ในด้านสังคม หลักธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์ มาลัยโผดโลก นิพพานสูตร และเปรตพาลี คือศีล ๕ ความกตัญญูตเวทิตาคุณ ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ทำให้คนลำนานนำไปเป็นที่ยึดเหนี่ยวด้านจิตใจ สำนึกบุญคุณของบรรพชนที่ก่อร่างสร้างตนและครอบครัวด้วยความลำบากยากแค้น เพื่อความสุข และความ เป็นปึกแผ่นของครอบครัว สังคมเป็นมรดกตกทอดจากรุ่นสู่รุ่น บุตรหลานได้แสดงออกถึงความกตัญญูด้วยการบำเพ็ญกุศลผลบุญอุทิศไปหาต่อบรรพชนที่ล่วงลับไปแล้ว เมื่อสังคมในระดับครอบครัวมีความสุขย่อมส่งผลไปสู่ ในระดับสังคมประเทศชาติ ส่วนความเชื่อเรื่องเปรตและภูตผีวิญญาณนั้นทำหน้าที่เป็นเครื่องมือควบคุมทางสังคม โดยยกเรื่องอบายภูมิมานำเสนอให้คนในสังคมได้รับรู้ เป็นส่วนหนึ่งที่ช่วย

^๖เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑-๑๒

ส่งเสริมให้สังคมมีความเจริญมั่นคง สร้างความเป็นปึกแผ่นให้กับสถาบันครอบครัวและสังคมให้มีความสามัคคีกลมเกลียวกัน ก่อให้เกิดสันติสุข แก่สังคมโดยรวมช่วยแก้ไขปัญหามลพิษในสังคมได้

๒) ในส่วนของประเพณีนั้น ส่งผลให้ชาวล้านนาถือเป็นประเพณี ปฏิบัติอย่างต่อเนื่องแต่ครั้งโบราณ นอกจากจะเป็นการทำบุญอุทิศให้แก่เหล่าญาติแล้ว ยังได้ถวายศาสนูปถัมภ์ แก่พระภิกษุสามเณร ผู้เป็นศาสนทายาท ถือเป็นการอุปถัมภ์บำรุงส่งเสริมพระพุทธศาสนาอีกทางหนึ่ง นอกจากนั้นในช่วงเวลาดังกล่าวพุทธศาสนิกชนในภาคอื่นๆ ของประเทศไทยก็มีการทำบุญ ในลักษณะเช่นเดียวกัน กล่าวคือในภาคกลางมีประเพณีสารทเดือนสิบ ภาคใต้มีประเพณีชิงเปรต และภาคอีสานมีประเพณีบุญข้าวประดับดิน ที่ต่างก็ถือคติและช่วงเวลาเดียวกัน ในการทำบุญแล้วอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลไปให้ญาติของตน

ผลจากการวิจัยสรุปได้ว่า คัมภีร์ธรรมมาลัยโผโลก นิพพานสูตรและเปรตพลี เป็นวรรณกรรมประเภทคำสอน สันนิษฐานว่าน่าจะแต่งขึ้นหลังยุคทองของวรรณกรรมล้านนาและมีการคัดลอกสืบต่อกันเรื่อยมา แล้วนำไปถวายแก่พระภิกษุสงฆ์ใช้ในการแสดงพระธรรมเทศนาในงานต่างๆ เช่นงานฌาปนกิจศพ งานประเพณีเดือน ๑๒ เป็ง เป็นต้นฯ ทั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลไปหาญาติพี่น้องผู้ล่วงลับดับขันธไป หลักธรรมในคัมภีร์ธรรมเหล่านี้มักจะมีหลักธรรม เพื่อใช้สั่งสอนไม่ให้ประมาทในชีวิต ควรสั่งสมเป็นเสบียงบุญเพื่อนำไปสู่ปรโลก ด้วยการทำความดี ตามหลักบุญกิริยาวัตถุ ๓ ประการ คือการให้ทาน การรักษาศีล และการเจริญภาวนา

คัมภีร์ธรรมมาลัยโผโลก นิพพานสูตรและเปรตพลีนั้นยังมีอิทธิพลต่อคนล้านนาอย่างกว้างขวาง ดังนี้ ๑) อิทธิพลทางด้านศาสนา ทำให้ได้รู้ถึงการเผยแพร่หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา ที่เจริญรุ่งเรืองถึงขีดสุดในดินแดนล้านนาไทย จะเห็นได้ว่าการสังคายนาตรวจชำระพระไตรปิฎก จารึก และรจนาคัมภีร์ต่างๆ ได้อย่างกว้างขวาง ทำให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาเรียนรู้มากมาย ๒) อิทธิพลด้านหลักธรรมคำสอน หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในคัมภีร์ธรรมเช่นมาลัยโผโลก นิพพานสูตรและเปรตพลีนั้น เน้นความกตัญญูต่อบุพการี ญาติและผู้มีพระคุณ ด้วยการทำบุญอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลไปหาผู้มีพระคุณ และญาติที่ล่วงลับไป เน้นให้มีศีลธรรมอยู่ในกรอบระเบียบและ มิให้เบียดเบียนผู้อื่น ๓) อิทธิพลทางด้านวรรณกรรม หลักธรรมคำสอนต่างๆ ที่แต่งขึ้นในคัมภีร์ธรรมนั้นมีหลากหลายอารมณ์ หลากหลายรสชาติเช่น เพลิดเพลิน ยินดี เศร้าหมองสลดใจ ร้องไห้คร่ำครวญ เร้าร้อน น่าสงสาร น่าฟัง ประทับใจ และสงบสุขมีปิติ เป็นต้น ๔) อิทธิพลทางด้านภาษา คัมภีร์ธรรม มาลัยโผโลกนิพพานสูตรและเปรตพลี มีสำเนียงพื้นเมืองเหนือ เป็นคำง่ายๆ ในท้องถิ่นดินแดนล้านนา เป็นการใช้การอุปมาอุปมัย ใช้ปริศนาธรรมและคำพ้องรูปพ้องเสียงเป็นคำพื้นๆ เข้าใจง่ายไม่เน้นคำวิจิตรพิสดาร แต่ก็มีภาพพจน์น่าฟังและสนุกเพลิดเพลินไปตามสำนวนที่สั่นไหว ซึ่งเป็นกลวิธีในการสื่อสาร น่าติดตาม น่าสนใจ และได้รับความนิยมมาจนถึงยุคปัจจุบัน ๕) อิทธิพลทางด้านสังคม คัมภีร์ธรรมมาลัยโผโลก นิพพานสูตรและเปรตพลีนั้น ยังเป็นส่วนหนึ่งในการควบคุมสังคมผ่านเนื้อหาของวรรณกรรม สู่จารีต

ประเพณีของล้านนาที่ได้ปฏิบัติสืบทอดกันมา เป็นระยะเวลาอันยาวนานจวบจนถึงยุคปัจจุบัน เช่นงานศพ งานประเพณีเดือนสิบสองเป็ง การทำบุญอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลไปหาผู้ล่วงลับ ซึ่งคัมภีร์เหล่านี้มีบทบาททำให้คนในสังคมมีความรักความสามัคคีกัน สมควรสมานรักใคร่กลมเกลียวกัน ถ้อยทีถ้อยอาศัยเห็นอกเห็นใจกัน มีความเสียสละช่วยเหลือเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน ทำให้สังคมล้านนาส่วนใหญ่มีน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ๖) อิทธิพลด้านความเชื่อ คัมภีร์มาลัยโผโลก นิพพานสูตร และเปรตพลี สอนถึงการทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว นรกสวรรค์ และการบรรลุถึงนิพพาน การทำบุญถวายคัมภีร์ธรรมเพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลไปให้แก่บิดามารดาจนหลุดพ้นจากความทุกข์ไปสู่แดนสวรรค์ คัมภีร์ธรรมต่างๆเหล่านี้มีหลักคำสอนเพื่อให้พุทธศาสนิกชนไม่หลงมกมายในสิ่งผิดโดยอาศัยศีล ๕ เป็นหลักปฏิบัติ ๗) อิทธิพลทางด้านประเพณี ตามจารีตประเพณีล้านนาไทยที่คนในสังคมล้านนายึดถือปฏิบัติกันมาอย่างยาวนานนั้น สืบเนื่องมาจากคัมภีร์ต่างๆ ที่ได้รับมาขึ้นให้คนปฏิบัติตามกันอย่างกว้างขวาง เช่นการถวายคัมภีร์ธรรมในโอกาสขึ้นบ้านใหม่ งานทำบุญอายุวัฒนะมงคล งานสงกรานต์ เป็นต้นซึ่งเป็นงานมงคล ส่วนทางด้านงานอวมงคลเช่น งานศพ งานทำบุญอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลไปหาคนตายหรือประเพณีเดือน ๑๒ เป็ง ดังนี้ เป็นต้นฯ ๘) อิทธิพลทางด้านวิถีชีวิต คนในล้านนามีวิถีชีวิตอันสงบเรียบง่าย มีวัฒนธรรมการพูด การกินและการแต่งกายที่อ่อนหวานเรียบง่าย ไพเราะน่าฟังตามถิ่นฐานภูมิประเทศอันสงบร่มเย็นและพระพุทธศาสนาก็มีส่วนที่ทำให้คนในสังคมล้านนانبถือ ประพฤติปฏิบัติกันสืบต่อจากรุ่นสู่รุ่น การซึมซับรับเอาพระพุทธศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของคนล้านนานั้นเป็นเพราะหลักธรรมคำสอนต่างๆ ในคัมภีร์ธรรมเหล่านี้มีส่วนในการสั่งสอนชี้แนะทำกันจนเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตไปแล้วยากที่จะถ่ายทอด เช่นเมื่อมีงานศพเกิดขึ้นในหมู่บ้าน ลูกหลานญาติๆ ก็ต้องมีการบำเพ็ญบุญอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลไปหาผู้ตายขึ้น และยังมีการทำบุญครบ ๑๐๐ วันเกิดขึ้นตามมาอีก และทุกงานนี้จะต้องใช้คัมภีร์มาลัยโผโลก นิพพานสูตรและเปรตพลีมาเทศน์ในงานทุกครั้งผูกใดผูกหนึ่ง หรือใช้เทศน์สลับกันไปจนครบสามวันเจ็ดวัน เพราะคนล้านนาไทยนั้นมีความเชื่อว่าจะช่วยให้ดวงวิญญาณของผู้ตาย ไปเกิดในภพภูมิที่ดี

จากการศึกษาวิจัยเรื่องเปรตในคัมภีร์พระพุทธศาสนาล้านนาทำให้เห็นว่า อิทธิพลความเชื่อในคัมภีร์ล้านนาส่งผลต่อวิถีชีวิตที่ดีงาม มีความผูกพันแน่นแฟ้นต่อวิถีชีวิตของคนในล้านนาไทยเป็นอย่างมากจนไม่สามารถแยกพระพุทธศาสนาออกจากวิถีชีวิตของคนล้านนาไทยได้ จึงควรที่จะอนุรักษ์ ดำรงรักษา ทั้งสืบทอดภูมิปัญญาทางด้านวรรณกรรมนี้ให้คงอยู่คู่แผ่นดินล้านนาไทยของเราสืบไป

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

คัมภีร์มาลัยโผโลก นิพพานสูตร และเปรตพลี เป็นคัมภีร์ที่ใช้เทศนาในงานอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลไปหาผู้ล่วงลับดับขันธ ซึ่งเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูต่องานบุญ บิดามารดาและญาติ ซึ่งก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมในด้านต่างๆ ทั้งในด้านการปฏิสัมพันธ์ของพระพุทธศาสนากับชุมชนระหว่างญาติพี่น้องกันเองเนื่องมาจากอิทธิพลของคำสั่งสอนในหลักธรรมในคัมภีร์มาลัยโผโลก นิพพาน

การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๓ “นวัตกรรมสร้างสรรค์ชุมชน และสังคมไทย ๔.๐”
วันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐ ณ วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สูตรและเปรตพลี นอกจากนี้แล้วยังมีหลักธรรมต่างๆ ในพระพุทธศาสนาที่สามารถนำมาประพจน์ปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ จำนวนหลายข้อ และยังมีคัมภีร์ล้านนาอีกมากมายหลายฉบับที่มีสารประโยชน์เป็นอนันต์ ผู้วิจัยจึงขอเสนอให้มีการวิจัยเรื่องของคัมภีร์ล้านนาในเรื่องอื่นๆ เพื่อนำเสนอความรู้ที่ได้ศึกษาให้ชาวพุทธในล้านนาได้รับทราบ และนำไปเป็นแบบแผนในการดำรงชีวิตในสังคมอย่างเป็นปกติสุข

ข้อเสนอแนะเพื่อการทำวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรมีการศึกษาคัมภีร์ล้านนาเกี่ยวกับตำรายาพื้นบ้าน
๒. ควรมีการศึกษาวิเคราะห์เรื่องกินอย่างไรให้มีอายุวัฒนะของผู้สูงวัย

บรรณานุกรม

๑.ภาษาบาลี-ไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปดัก ๒๕๐๐, กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๐๘.

_____,พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,กรุงเทพมหานคร:โรงพิมพ์มหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

ทวี เชื้อนแก้ว. ประเพณีเดิม. เชียงใหม่ : ประเทืองวิทยา, ๒๕๑๒.

แปลก สนธิรักษ์. พิธีกรรมและประเพณี. พระนคร: ไทยวัฒนาพานิชย์, ๒๕๑๙

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). พัฒนาสังคมไทยด้วยความรู้ความเข้าใจไตรภูมิ,
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา, ๒๕๕๓.

พระพรหมโมลี (วิลาศ ญาณวโร). โลกที่ปณี,กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดอกหญ้า, ๒๕๓๗.

พระมหาธรรมราชาลิไทย, ไตรภูมิพระร่วง. พระนคร : กรมการศาสนา, ๒๔๘๔.

มณี พะยอมยงค์. ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย.พิมพ์ครั้งที่ ๕. เชียงใหม่ : ส.ทรัพย์การพิมพ์,
๒๕๒๗

(๒) วิทยานิพนธ์ :

พระมหาสุพจน์ คำน้อย. “การศึกษาวิเคราะห์คำสอนเรื่องการอุทิศส่วนบุญในพระพุทธศาสนาเถรวาท”,
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๗.

พระมหาอานนท์ แสนแป้. “การศึกษาเรื่องทานในพระไตรปิฎกที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย”.

วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ ๓ “นวัตกรรมสร้างสรรค์ชุมชน และสังคมไทย ๔.๐”
วันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๐ ณ วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระมหาอุทิศ ศิริวรรณ. “เปรตในพระไตรปิฎก”, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต.อักษรศาสตร์ (ภาษาบาลี
และสันสกฤต), บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๕.